

քրտնքի կաթիլներին: Պէտք է նկատել, որ իւրաքանչիւր երեխան իր աշխատանքի կաշի և այլն:

.

Հեղինակը յօդուածը վերջացնելով՝ յիշում է դերմանական այն բոլոր դպրոցները, որոնց մէջ արդէն իրականացած են դպրոցական պարտէզները և աշակերտական ածուները:

ԳՐԱԿԱՆ ՄԱՏԵՆԱԽՕՍԱԿԱՆ

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԽԱՂԵՐ

2.

ԵՐԳԵՐԻ ԶԱՐԴԱՅՈՒՄԸ ԽԱՂԵՐԻՅ

Բառերի եւ խօսքերի ազդեցութեան տակ յարադրութիւնը լինում է ճիշտ այնպէս, ինչպէս որ հիմնական երկեակների միաստուց քառեակներ են կազմում: Մի խաղի մէջ եղած մի բառ կամ խօսք յիշեցնում է մի ուրիշ խաղի մէջ եղած նոյն կամ համանման բառը կամ խօսքը, ուստի և երկրորդ խաղը, երբեմն և երրորդը ևլն, առում է առաջին խաղի ետեւից, և երկու, երեք և աւելի խաղեր միացած մնում են յիշողութեան մէջ և ապա երգւում թէ միասին և թէ անկախ:

Այս կերպով կազմուած մեծ երգերի տներն իմաստով իրարու աւելի են յարմարւում քան դէպքի կամ անձի ազդեցութեան տակ միացածներինը: Սակայն որանց մեծ մասն ևս արուեստի տեսակէտից անյաջող բաներ են. որովհետեւ անկախ խաղերի յարադրութիւնն այստեղ արտաքին է և հիմնուած չէ բովանդակութեան վրայ: Ուրիշ

բան է, եթէ բառերի հետ միասին և խաղերի իմաստն է իրար բռնում, կամ անկախ խաղերն իրար յարադրում են միայն նրա համար, որ իմաստով նման են իրար կամ որ և է ներքին առնչութիւն ունին իրար հետ։ Այս դէպքում երգերի կազմութիւնը հիմնուած է բովանդակութեան վրայ, ուստի և տները միասին կազմում են իմաստալից ամբողջութիւն։

Մեր ամենից յաջող ժողովրդական երգերը կազմուած են այս վերջին տեսակի յարադրութեամբ։ Խնդիրն այստեղ ի հարկէ անկախ խաղերից կազմուած մեծ երգերի մասին է և ոչ թէ այն մեծ երգերի մասին, որոնք մի անգամից իբրև ամբողջութիւն են կազմուած։

Տեսնենք այս երկու տեսակի յարադրութեամբ կազմուած երգերի օրինակներ։ Ամենից առաջ պիտի նկատել, որ այսպիսի երգերն ևս մեծ մասամբ աղճատուած են մեր ունեցած ժողովածուների մէջ, ինչպէս են առանձին առանձին վերցրած խաղերը։ Այդպիսի երգերի «բնագիրն» էլ պէտք է նախ վերականգնել, որպէս զի տների ներքին իմաստի կապակցութիւնը պարզ հասկանալի լինի։ Բայց դժբախտաբար մեր ժողովածուների սակաւութեան պատճառով այդ անելն այժմ անհնարին է։ Մենք կը բաւականանք եղածով և մեր առձեռն ունեցածով։

Լոկ բառերի սրտճառով, առանց իմաստին ուշադրութիւն դարձնելու, յարադրութեամբ կազմուած մի երգ է, օրինակ, Վանայ Սաղ Ա. 45 «Կաքաւների երգ» վերնագրի տակ դրածը։ Այս երգն իբրև ամբողջութիւն է դրած, բայց ամբողջութիւնը լսկ արտաքին է։ «Կաքաւներ» ասելով հասկացւում է «աղջիկներ», և հաւանորէն վարխանտի մէջ ևս «աղջիկներ» կը լինի, գաւառական ձևով «աղչքներ», որ, ինչպէս ուրիշ խաղերի մէջ, յանդէ կազմում «ջաղցըներ» բառի հետ։ Վանայ Սաղի մէջ յիշած երգի առաջին երկեակն է.

Կաքաւներ, կաքաւներ,

(Աղչքներ, աղչքներ)

Ելէք, ելթանք ջաղցներ,

Որովհետև այս սկզբի երկեակը, որ խկապէս կրկնակ է, վերջանում «ջաղաց» բառով, ահա ետևից գալիս են մի շարք երկեակներ նոյն բառով.

1. Ջաղցի առուն ջուր կը գէր,

Աղջիկ լանուն գիւր կը գէր:

2. Ջաղցի առուն կանաչ էր,

Աղջիկ լանուն ճանաչ էր:

3. Ջաղցի տանիքը փոս էր,

Քար կը թալեմ՝ կը սոսէր:

4. Սեռիկը իլին եղ էր,

Իմ եար թուխք աչք, թուխ բեղ էր,

(Վար. Աղջիկ լանուն լայեղ էր):

5. Ջաղցի առուն աւազ էր,

Աղջիկ լանուն գուազ էր:

6. Իմ ծոցի կուլթինը թուջ էր,

Իմ եարոջ երես պուճ էր:

7. Սարերն իլին ասեղ էր,

Իմ եար նորախասեր էր:

8. Սարերն իլին ալաչ էր,

Իմ եարն ալաչ կալաչ էր:

9. Դարի (վար. սարի) տակի պտտուն,

Իմ եար քանց քոն խատուն:

10. Կաքւրներ, կտքւրներ,

Շիլայ շապիկ ծալ արէք,

Կարմիր երես խալ արէք,

Ձեք պագ ձիկ հալալ արէք:

11. Բարձի տակէն հոտ կու գէր,

Տեղ ձգեցի փոնթ կու գէր.

Կաքւրներ, կաքւրներ, (աղւրներ, աղւրներ),

Նէք երթանք ջաղցներ:

Այս երգի տների կապակցութեան համար պէտք է նկատել, որ 4-րդ երկեակն ունի և հետևեալ վարիանտը.

Սեռիկը իլին եղ էր,

Աղջիկ լանուն լայեղ էր:

Հասկանալի է, որ սկզբնական յարադրութեան ժամանակ այս վարիանտն է կցուել միւսներին և յատկապէս «աղջիկ լաճուն» բառերի պատճառով, որ կայ միւս երկեակների մէջ ևս: Այս 4-րդ երկեակն այնուհետև իւր բառերով յիշեցրել է 7-րդը, որ ունի և հետեւեալ վարիանտը.

Ճտիդ ուլունք ասեղ էր,

Ջանս ջանիդ լայեղ էր:

10-րդ քառեակի համար ունինք հետեւեալ վարիանտը, որի մէջ կայ կապող բառը, աղջիկ, ինչպէս և «կաքււրներ» հենց ասացինք պիտի լինի, «աղջկներ».

Աղջի, չիլէն ծալ էրս,

Շիլէն ծալ ու մալ էրս,

էդ քո կարմիր թշներից

Պագ մի տուր, հալալ էրա:

11-րդ երկեակն ունի հետեւեալ քառեակը.

Տեղը գցեմ փոթ կը գայ,

Աղջիկ լաճու մօտ կը գայ.

Մեռնեմ էդ խոտ բըշամիդ,

Միջէն անուշ հոտ կը գայ:

Այս վարիանտով կապակցող բառն է դարձեալ «Աղջիկ լաճուն», որ կայ նախորդ երկեակների մէջ:

Մեղ համար անհասկանալի մնում է միայն 6-րդ երկեակի յարադրութիւնը, որի վարիանտներ չունինք ձեռի տակ: Եթէ այս երկեակը մի կամ երկու երկեակ յետոյ եկած լինէր, այն ժամանակ ԵԱՐ բառով կը կապուէր.

Աւելորդ ենք համարում ասել, որ այս երգի երկեակներն ունին և քառեակներ՝ զարգացած ձևով. բերենք միայն 1-ին երկեակին.

Ջաղցի դռնէն ջուր կը գայ.

Աղբէր քրոջ հիւր կը գայ.

Աղջի ջան կանչաւ լսեմ,

Քանի սրտիս դիւր կը գայ:

Նոյնասկիզբ խաղերը բնականաբար շարունակ են ետեւէ ետեւ և կազմում մի ամբողջութիւն: Այդպիսի մի երգ գտնում ենք Վանայ Սաղ Ա. եր. 41. հետեւեալ կրկնակով.

Քա նազերով, քա խորոտիկ, դու վիբն ես,
Աշխարհ գիտի, ալամ գիտի, դու իմն ես:

Իսկ յարադրուած երկեակներն են.

Վարդն ի բացուե Վանայ քաղքի էգեսաար,
Աստուած սիրես, մէկն ուղարկի ձիկը տար:

Վարդն ի բացուե առաւորման խախուսոց,
Իմ հար բախչէն կայնե երկու ձեռն ի ծոց:

Վարդն ի բացուե առաւորման շաղերով,
Իմ հար բախչէն վարդ կը քաղի մաղերով:

Վարդն ի բացուե Վարդբերի կիրակին,
Քո սէրն ինկէ մէջ իմ սրտի պրակին:

Այս երկեակներն սկզբնապէս իրարուց անկախ են: Վերջին երկեակն, օրինակ, մի ոտք աւելացած, գտնում ենք նոյն գրքի մէջ, եր. 54. մի ուրիշ երգի վերջում, որ կազմուած է նոյնպէս նոյնասկիզբ բառերով:

Մէկ ըստարի ծառեր ծաղկին Մառարգարի կիրակին,
Քո սէրն ինկէ մէջ իմ սրտի պրակին:

Այս միեւնոյն երկեակը գտնում ենք և Զաւախքի Բուրմունք. եր. 34. իբրեւ անկախ երկեակ վաւր բառով միացած մի ուրիշ երկեակի հետ:

Վարդ կը բացուի Վարդերի կիրակին,
Ես չեմ դիմանայ իմ հարիւս կրակին:

Հալլը վարդ կը ժողովէ, ես հարստ մօրստ,
Հալլը հար կը գտնի, ես հարէս կարօտ:

Նոյնասկիզբ բառերով յարադրուած մի երգ է, օրինակ, և հետեւեալը՝ Վանայ Սաղ. Բ. եր. 53. «Հէյրանդ կէլնեմ, հար հար. Զանիդ զուրբան, իմ հար» կրկնակով.

Ուստի կուգաս չորտրակն,

Աստուած պահի քո ջուխտ բովէն.

Ջաքաթ մը տուր էդ քս մալէն,

Չտրանջամ ես իմ հալէն:

Աւատի կուգաս ուշիկ ուշիկ,

Ոտքերդ խթուի կակուղ փուշիկ.

Կարմիր երես, սպղն անուշիկ.

Տուր որ կծեմ կակուղ թշիկ:

Աւատի կուգաս, էրեանայ,

Աստուած քեզի դուռ մը բանայ.

Պաշիկ մը տուր մարդ չիմանայ,

Բօշ բան մի աներ քեզ մըհանայ:

Վերլուծենք հետեւեալ երգը, որ կայ Վանայ Սազ.
Ա. 36.

1. Մտեր ես իգին, խաղող կը քաղես,

Շամամ ծծուերով շաքար կը մաղես,

Ալմաստ խանչալով սրտիկս կը դաղես,

Աչքով ունքուերով դու ձի կը մաշես:

2. Էլիւ ես իգին, տուր ջուր կուգայ.

Քաֆուր վարդ բացուի, անուշ հոտ կուգայ:

3. Իմ հէրանց իգին վարդ հազար թաւուր,

Մէջ էն վարդերաց իմ վարդն ի քաֆուր.

Շահ բլրիւն իջաւ վիւր իմ վարդին հիւր:

Այս երգը ըստ ինքեան մի սիրուն ամբողջութիւն է կազմում, միայն աղաւաղուած: Նախ կրկնակը՝ «Արի, եար, արի, խռով մի մնայ. Աստուորիս մալ ձի քե չի մնա» շատ չի յարմարում բուն երգին: Ապա երգը կազմուած է երեք խաղից, որոնց առաջինը մի աւելորդ չորրորդ տող էլ ունի, որ սկզբնապէս չկայ խաղի մէջ, ուստի և յանգն էլ թող է: Սկզբնական մի եռեակ գտնում ենք Համով Հոտով եր. 328. ուրիշ երգերի հետ խառն.

Էլիւ ես իգին խաղող կը քաղես,

Շամամ ծծերովդ շաքար կը մաղես,

Աչքիդ խանչալով սրտիկս կը դաղես:

Այստեղ արդէն «մտեր ես իգին» ձևի փոխանակ ունինք «էլիւ ես իգին»: Այս սկիզբը իրեն է քաշել 2-րդ

խաղը, որը սակայն նոյնպէս աղաւաղուած պիտի լինի, քանի որ մի տող պակաս է և յանգն էլ չի բռնում: Վարիանտը չունինք, որ ուղղենք: Այս 2-րդ խաղի վարդ բառն էլ իւր կողմից միացրել է իւր հետ 3-րդ խաղը, որ անկախ եռեակ է, և որի համար ունինք հետեւեալ վարիանտը.

Բաղչա մ' եմ տնկել, վարդ հազար թաւուր,
Մէջ ըմեն վարդին իմ վարդն էր քաֆուր.
Շահ բլբուլն իջաւ վեր իմ վարդին հիւր:

Վանայ Սաղ Ա. 53. և Համով Հոտով եր. 322. գտնում ենք սովորական եօթն-վանկանի անկախ քառեակներից կազմուած մի երգ, որ յարադրուած է բովանդակութեամբ: Ամբողջի մէջ նկարագրուած է տղայի յուսահատ հոգեկան վիճակը, երբ մերժում է ստանում աղջկանից: Տղան ասելով թէ հեռանում է, մի վերջին փորձ է անում դարձեալ համոզելու աղջկան:

Փակագծում առած տները չկան Սրուանձտեանի ժողովածուում:

Կ'երթամ, կ'երթամ, հեռանիմ.

Նա քիւ դարդէն (վարեանա՝ սիրոյն) մեռանիմ.

Իմ սիրածը կորուսի,

Հասաւ ես ինդո՞ր տնիմ:

(Ատլաս ֆստան խառայով,

Մագերդ ի սիմ սրմայով,

Բոլոր գերդանիդ վրայ

Շարեմ անգին քարերով):

Սիմ սրմալի ալ փռչի,

Աղջիկ, սրտիկս կը մայի.

Մէկ տեսդ ի չեմ ի տայ

Հարիւր հազար զուրուչի:

Աղջիկ, մագերդ հիւսէիր,

Դուռնչիդ ուհան քսէիր,

Սլայլը վարդի ծառին

Բլբուլն պէս խօսէիր:

(Աղջիկ, աղջիկ, ալ աղջիկ,
Մագիրդ ի սրմայ աղջիկ,
Ունքերդ կալամբայ աղջիկ,
Իմ սիրուն սէր ջան աղջիկ),

Շալը գլխուդ կ'ոլորտիս,
Հիալուս կանցնի սրտիս,
Ակար հսի չսիրես,
Աճէր ինչ մն'եղնայ հալիս:

Շրքաքէն ելեր կը հիայ,
Աչուքները կը բլբլայ,
Նըթամ քովը մօտենամ,
Կը վախճամ էլնայ գըժայ:

Աղջիկ, անունդ ի Թումայ,
Ծոցիդ երկու դումգումայ,
Եկո՛ ինձի խօսք մի տուր,
Քեզի պահէ սուրբ Թումայ:

Աւելորդ ենք համարում ցոյց տալ թէ որտեղ կան սրա անկախ քառեակները:

Վերեւում ասացինք, որ խաղերը յարագրուելիս յաճախ վերամշակուում են միասին մի ամբողջութիւն կազմելու համար: Այսպէս օրինակ Վանայ Սաղ Ա. եր. 41. միացած են երկու քառեակ, որոնց երկրորդի վերջին տողը դարձած է. «Էրուած մնաց քո կարօտէն», այսինքն սիրուց փոխանակ իսկական ձևին «Յարն ի դարձե իւր կրարէն», որ գտնուում ենք նոյն գրքի մէջ եր. 62 և ուրիշ տեղեր:

Տնէն ելար կայնար ի դուռ,
Մէջքդ ի բարակ՝ խանչալի բուռ.
Քամին եզար, ետու շուռ մուռ,
Նս քո սիրուն սուգալ ու ծուռ:

(Պաղ) ջուր կուգէր վերին տարէն,
Կուգէր կաթէր մարմար քարէն,
Զխովցուցեր սրտիս հարէն,
Երուած մնաց քո կարօտէն:

Մեր ժողովածուների մէջ, ինչպէս անկախ քառեակներն իրար ետևից շարւում են անխտիր, այնպէս կից

տագորուած են յաճախ երկու և աւելի ամբողջական երգեր, որոնք երբեմն չափով էլ իրարուց տարբերուած են: Այդպիսիները, որոնք ժողովրդի բնական հէնց յարադրուած են, բնականաբար պիտի անջատել իրարուց: Վերջները երկու այդպիսի երգ:

Վանայ Սաղ Բ. 43. հայ հետեւեալն իբրեւ մի ամբողջ երգ դրած.

1. ՏՆԵՆ Ելար, կայնար տանիս,

Քեզ տեսնելու մաշաւ իմ միս.

Բոյդ նման ի գարնան կամիչ,

Ասի կտրեմ, չեւայ կիմիչ:

ՏՆԵՆ Ելար, հաց կը տանես,

Ազաբ լաճուն աչքով կունես.

Որ մօտենայ՝ աղբէր կոսես,

Որ զատանայ՝ սիրով մաշես:

2. Մեր տուն մօտիկ, ձեր տուն մօտիկ,

Յիթանք քաղենք որթիւն խոտիկ.

Իմ հար քանց քօն շատ խորտիկ,

Նարոջ մեռնիմ, անուն վարդիկ:

Վարդիկ սիրուն ի վարդի նման,

Բլբլենք վերէն հայրան էլուն.

Վարդ որ պակէր ծաղիկ կը տար,

Վարդիկիս հօտը մէջէն կուտար (կուգար):

3. Դաւի տըկն մութ կուգէր,

Աղջիկ լաճուն հիւր կուգէր.

Սիրած սիրածին դիւր կուգէր,

Նարոջ աչից ջուր կուգէր:

Բարձ վերուցեմ հօտ կուգայ,

Կարմիր խնձոր դիւր կուգայ:

Խնձոր կիսից կըծած էր,

Չորս բոլորն արծըթած էր:

Խնձոր հարոջ առած էր,

Նարոջ ծառից պրծած էր:

Ասի տապկեմ կէս անեմ,

Չըկիմիչայ որ ուտեմ:

Այս՝ իբրև մի ամբողջութիւն դրած երգը իսկապէս երեքն է։ Առաջին երգը երկու անից է, որոնք իրար յարադրուել են «տնէն ելար» սկսուածքով։

Երկրորդ երգը, որ մի առանձին ամբողջութիւն ունի բայտ բովանդակութեան, դարձեալ երկու խաղից է կազմուած, և առաջին երգի հետ կցուել է միայն տուն բառով։ Երկրորդ երգի առաջին խաղն իբրև անկախ քառեակ ունի և հետեւեալ ձևը. Քնար Հայկ. 177.

Մեր տուն, ձեր տուն մօտիկ մօտիկ,

Դու կապել ես կարմիր դօտիկ,

Երթանք քաղենք կանաչ (վար հորթկան) խոտիկ,

Տեսնենք վիր եարն է խորոտիկ։

Երգիչն այս քառեակի 2-րդ տողը դուրս է ձգել, 4-րդը դարձրել՝ «Իմ եար քանց քոն շատ խորոտիկ», և ապա աւելացրել է մի նոր տող իբրև 4-րդ՝ «Եարոջս մեռնեմ անուն Վարդիկ»։ Այս ներքին փոփոխութիւնն անհրաժեշտ է եղել երգի յաջորդ տունը յարադրելու համար, որ սկսուում է «Վարդիկ սիրուն ի վարդի նման» տողով։

Երրորդ երգը նոյն իսկ 7-վանկանի չափով էլ տարբերում է 8-վանկանի նախորդներից։ Բայտ երևութին չի հասկացւում թէ ինչն է այս բոլորովին անկապ երգերի մէջ իբրև կապ մտածուել։ Բայց եթէ վերականգնենք նախորդ երգի վերջին տողի բնագիրը, այդ մեզ հասկանալի կը լինի։ Այդ վերջին տողն է. «Վարդիկիս հօտը մէջէն կուտար», որ աղճատուած է։ Հոսը բառը պիտի լինի հոս, այսինքն մի վանկ պակաս, ինչպէս պահանջում է ոտանաւորի չափը։ Ապա այս տողի վերջին բառը կուսար նոյնպէս աղճատուած է, որովհետեւ յանդի կազմում նախորդ տողի հետ, որ նոյնպէս կըսար բառով է վերջանում։ Շատ պարզ է, որ վերջին տողի կուսար բառի տեղ պիտի լինի կուգար. ուրեմն ամբողջ տողը. «Վարդիկիս հօտ մէջէն կուգար»։ Երգն այս ձևով արդէն կարող էր իւր հետ միացնել յաջորդ երգը, որ նոյնպէս կուգէր = կուգար բառով է վերջանում։

Երրորդ երգն ըստ երևութին իմաստալից կապակցութիւն չէ. բայց կարծում ենք միայն այն պատճառով, որ աղճատուած է. Այդ երգի 12 տողը ժողովողը գրած է իբրև երեք քառեակ. բայց այդ ճիշտ չէ. երգն իսկապէս կաղմուած է չորս քառեակից, միայն 2-րդ և 4-րդ. քառեակները թերի են մնացել. Դնենք այդ քառեակների տեղ մեզ ծանօթ վարիանտները, որոնք գուցէ և շատ յաջող չեն, և կը տեսնենք, որ երգն աւելի իմաստալից է դառնում.

Բարձր սարէն ջուր կը գայ,

Աղբէր քրոջ հիւր կը գայ,

Խոչ անին հէրն ու մէրը,—

Աղջիկ աղին դիւր կը գայ:

Տեղ եւ քցել փոթ կը գայ,

Նար եարի մօտ կը գայ.

Կարմիր խնձոր բարձի տակ,

Միջէն անուշ հոտ կը գայ:

Կարմիր խնձոր կծած ա,

Չորս բոլորն արծաթած ա,

Աղբէրս ուզեց չտուի.

Ասի՝ եարի ղրկած ա:

Ասի՝ տապկեմ կէս անեմ,

Զի կիմիշայ որ ուտեմ . . .

Մեր ժողովածուի մէջ վերջին երկեակի համապատասխան քառեակ չունինք. հաւանորէն դա նախորդ քառեակի ածումն է. Մեր ժողովածուի մէջ կան վերևում գրած քառեակների համար մանր տարբերութիւններ ևս, որոնցից այս կամ այն գուցէ աւելի իմաստալից դարձնէին երգը. բայց բերածից էլ արդէն երևում է այս խաղերի իմաստալից կապակցութիւնը. երգի բովանդակութիւնը վերլուծել չենք ուզում, միայն այսքանը նկատենք, որ երգի ամբողջութիւնը հասկանալու համար՝ առաջ պէտք է քառեակների իմաստը լաւ բմբռնել.

Վերցնենք մի երգ ևս Քնար Մշեց, և վան. եր. 31.

1. Էօօր ուրբաթ է, պաս է,

Մրսիկ արծաթի թաս է.

Մրսիկ մալուլ մի մնա,

Աշխարհք մարդի չի մնա:

Մրսիկ սինի սնդուկ էր.

Կոտրաւ էն սինի սնդուկ.

Թռաւ էն կարիք ճնճղուկ.

Թռաւ բանձրիկ սար էլաւ:

2. Տ'եղնեմ բանձրիկ սարերաց,

Հովիւ ուշաթափ անեմ.

Կոպալ իր ձեռքէն առնեմ

Թալեմ քիրէն էրիցեմ:

Մօխիրդ ի տամ ոսկերչուն,

Մախչայ չինէ իմ ճակատուն.

Մօտնիք չինէ իմ մատուն.

Կուպչայ չինէ իմ ձեռքուն.

Քամար չինէ իմ մէջքուն.

Գուլպաղ չինէ իմ ստուն:

3. Աղբէր, դու արի, դնա՛,

Շապիկ քո հան ու դնա՛.

Մօխրաջրով լուանամ,

Թափ տամ, վեր կուին փռեմ:

Նարիկ, դու արի, դնա՛,

Շապիկ քո հան ու դնա՛.

Սապոնջրով լուանամ,

Թափ տամ, վեր ծառին փռեմ:

Այս բոլորը ժողովողը գրել է իբրեւ մի ամբողջութիւն
«Դէհէ գէնգ զընգ, գէհէ ջան» կրկնակի հետ: Բայց դա
խակապէս երեք երգ է:

Առաջին երգի առաջին երկու տողը հետեւեալ քա-
ռեակի հիմնական երկեակն է.

Էս օր ուրբաթ է, պաս է,

Մրտիկ արծաթէ թաս է.

Հողիգ դատի, վարդապետ,

Ինչի՞ տաիր չհաս է:

Իսկ երկրորդ երկու տողն իսկապէս մի կլինակ է, որ *ursիկ* բառի պատճառով միացել է առաջին երկեակին: Առաջին երգի երկրորդ տունն առանձին անկախ քառեակ է, որի մի վարիանտը գտնում ենք Վանայ Սաղ Ա. 64. կցուած ուրիշ քառեակներին հետ.

Քս ծոց ձիկ սալուի սնդուկ,

Ես էլնի կարիք ճնճղուկ,

Որ կտորէր էն սալուի սնդուկ,

Թռնէր էն կարիք ճնճղուկ:

Այս քառեակը *ursիկ* բառով միացած է նախորդին և երկուսը միասին կազմում են մի ամբողջական սիրուն երգ: Նախ նկարագրւում է մի վշտահար անարատ սիրտ, որ ինքն իրեն մխիթարել է ուզում աշխարհի ունայնութեամբ: Բայց իսկոյն երկրորդ տան մէջ նա ընկնում է անմխիթար յոռետեսութեան մէջ. երգիչը յիշում է ժողովրդական հաւատալիքը թէ մարդուս սիրտը մի սնդուկ է, որի մէջ մնում է հոգին իբրև պանդուխտ ճնճղուկ. մեռնելիս սնդուկը կտորւում և այդ ճնճղուկ հոգին դուրս է թռչում ծառերն ու սարերը: Արդ երգչի սրտի սնդուկը կտորուել է ու հոգին թռել է բանձրիկ սարն ելել: Ուրեմն նա մեռած մարդ է, այլ ևս մխիթարութեան յոյս չունի: Որքան դառն բանաստեղծութիւն:

Երկրորդ երգը մանկական է:

Իսկ երրորդ երգը սիրուն կերպով յարագրուած երկու անկախ քառեակ է: Դրանցից էականն է երկրորդ քառեակը, առաջինը նրա զարգացումն է. երկրորդի վարիանտը գտնում ենք իբրև անկախ խաղ Աղգաբբ. Հանդէս. Դ. գիրք 1898. եր. 168.

Ա՛յ տղայ, արի՛, դնա՛.

Շապիկդ տուր ու գնա՛.

Լուամ, լուամ, չիստկուի՛,

Վարդաջրեմ, խտկուի՛:

Նոյնը գտնում ենք Վանայ Սաղ Ա. եր. 43. անկապ կերպով միացած ուրիշ խաղերի հետ.

Շալէ շապիկդ հան, գնա,
Ինչ ջրով լուամ՝ չիտակուի,
Վարդի ջրով կիտակուի.
Ծալ տամ, ծոցիս փռեմ,
Փռչին թալեմ, նոր փռեմ:

Նոյնը և կայ և Համով Հոտով եր. 310, միացած ու-
րիշ խաղերի հետ.

Նկար ու անցար, դիշեր չմնացիր,
Շալդ ու շապիկդ թողիր գնացիր.
Լուամ, լուամ, չիտակի.
Բերնիս փութով փռչին հանեմ,
Շուռ ասամ ու ծալ ծալ անեմ:

Նոյնը գտնում ենք դարձեալ Զաւախքի Բուրմունք
եր. 20, ուրիշ երգերի հետ միացած.

Ծօ մանչ, տո՛ւր չուխող լուամ,
Լուամ, լուամ, չիտակի,
Վարդի ջրով խտակի.
Լուամ ու քարին ձգեմ,
Թափ տամ ու ծառին ձգեմ,
Ծալեմ ու ծոցս դնեմ:

(Կը շարունակուի)

Մ. Ս. Բեդեան.

ԱՆՅԵԱԼ ԴԱՐԵՐԻ ՅԻՇԱՏԱԿ,

1888—91 թ փոխանորդ էի Կարսի վիճակում: Պաշտօնիս
պարտաւորութեամբ վիճակն այցելելիս՝ բնականաբար պէտք է
հետաքրքրուէի հետախուզութեան եւ: Ընդարձակ տեղեկապրք
թողնելով ուրիշ անգամի՝ այժմ կարեւոր եմ համարում Հ. Ալի-
շանի «Շիրահում» չհրատարակուած մի քանի արձանագրերը
հրատարակել:

Ա. ՏԱՅԼԱՐԻ ՎԱՆԲ.

Տայլարի արեւմտեան դրան և լուսամտի վերեւ մի քարձրա-
քանդակ կայ, որ պատկերացնում է միմեանց հանդէպ վաղող
երկու առիւծներ, որոնք կամենում են փողոտել երկու եղնիկ:
Այդ քանդակի վերեւ եղծուած տառերով կայ մի անվերժանելի